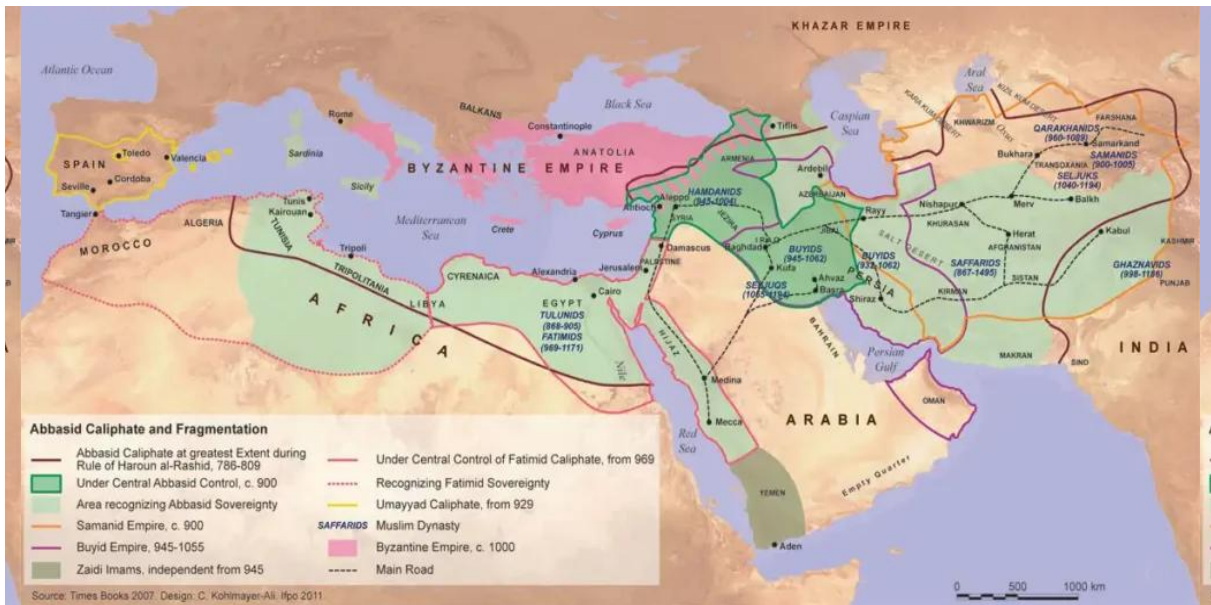


En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet



En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

Sammanfattning av artikeln

Det abbasidiska kalifatet och dess politiska grund byggdes på ruinerna av det umayyadiska kalifatet, och dess uppkomst på detta sätt räknas som en omvälvning i den islamiska historiens utveckling.

Det abbasidiska kalifatet och dess politiska grund

Det abbasidiska kalifatet uppstod på ruinerna av det umayyadiska kalifatet. De abbasidiska missionärernas arbete var en av de främsta orsakerna till dess fall och till att den abbasidiska staten kunde byggas upp, särskilt genom stöd från mawali i Khorasan.

Att den abbasidiska staten uppstod på det sätt den gjorde räknas som en **omvälvning i den islamiska historiens gång**. Det rättleda kalifatet byggde på **shura** (konsultation), och även det umayyadiska kalifatet i sin början byggde på samma grund efter att al-Hasan ibn 'Ali avstått makten till Mu'awiya må Allah vara nöjd med honom. Men det abbasidiska kalifatet uppstod genom **väpnat uppror** mot den sittande härskaren, utan shura från muslimerna. Dessutom var de umayyadiska muslimernas blod bränslet i den abbasidiska revolutionens eld — något som saknar

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

motstycke i islams historia.

Historiker har försökt förklara denna förändring utifrån olika perspektiv:

1. **En persisk revolution mot arabisk dominans.**
2. **En revolution mot umayyaderna för att ersätta dem med abbasiderna.**
3. **En oundviklig följd av de förändringar som den islamiska världen genomgick under det första århundradet.**
4. **Ett felaktigt religiöst resonemang:**
 - Shi'a menar att Profetens familj har företräde till kalifatet.
 - Den mest berättigade är 'Ali må Allah vara nöjd med honom, som de hävdar utsågs genom texter som de tolkar enligt sin lära.
 - Därifrån uppstod idén om "al-wasiyya" (den utsedda efterträdaren).
 - När abbasiderna tog makten accepterade inte 'Alawiterna att abbasiderna fick kalifatet utan dem, och ansåg att abbasiderna hade lurat dem — eftersom deras stöd mot umayyaderna hade banat väg för abbasidernas maktövertagande.
5. **En shiitisk rörelse i sunnitisk skepnad.**

Det korrekta är att **alla dessa orsaker tillsammans** bidrog.

De första islamska erövringarna och arabernas roll

De första islamska erövringarna utfördes av araberna. Många av erövrarna bosatte sig i de områden de intog, och hela stammar slog sig ned där deras krigare var många. Att araberna fanns i ledande positioner var naturligt — de var erövrarna, kaliferna var araber och de litade på dem de kände. Detta gällde både under umayyaderna och abbasiderna.

Stamrivaliteten mellan **Qays** och **Yaman** bland araberna var mycket starkare än rivaliteten mellan araber och perser. Konflikten mellan syrier och hijaziter i al-Andalus var också starkare än den mellan araber och berber.

Den abbasidiska rörelsens start i Kufa och dess upprättande

Den abbasidiska missionen tog **Kufa** som sitt centrum eftersom många av Ahl al-Bayts anhängare fanns där. Därifrån kunde man lätt nå Khorasan. Missionärerna och imamen ansåg att man borde fokusera på Khorasan — inte för att det var ett persiskt eller turkiskt centrum, utan för att

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

konflikten mellan Qays och Yaman var som starkast där. Detta gjorde det möjligt att:

- vinna neutrala grupper som tröttnat på konflikten
- vinna Yaman-gruppen, som var majoriteten av araberna i Khorasan
- dra nytta av deras fiendskap mot guvernören Nasr ibn Sayyar, som stödde Qays

De abbasidiska missionärerna fann verkligen lyhörda öron i Khorasan och kunde arbeta tills deras sak segrade. Khorasan skilde sig inte från andra muslimska provinser.

En viktig punkt att notera är att Khorasans invånare **inte var perser**, utan **turkar**. Dess huvudstad Merv låg i turkmenernas område. Khorasan omfattade då:

- norra Afghanistan
- östra Iran
- turkmenska områden

Dessa områden beboddes främst av turkar, även om där också fanns perser och araber som bosatt sig efter erövringarna.

Att den abbasidiska missionen utgick från Khorasan och att staten ofta förknippas med perser har gjort att många tror att Khorasan var persiskt — vilket är en vanlig missuppfattning. Detta skapade en falsk anti-persisk känsla.

Dessutom var mannen som bar upp revolutionen, **Abu Muslim al-Khurasani**, tillskriven Khorasan — men i verkligheten var han från Fars, och hans namn var ett **kodnamn**. Hans riktiga namn var **Ibrahim ibn Othman**.

Det abbasidiska kalifatets historia och dess återkommande oroligheter

Det abbasidiska kalifatets historia kännetecknas av **ständiga oroligheter och uppror** under nästan hela dess existens. Dessa oroligheter kunde uppstå både under starka kalifer och under svaga.

Staten började med **grundningsperioden**, som omfattade:

- den första kalifen **Abu al-‘Abbas al-Saffah**
- hans bror **Abu Ja‘far al-Mansur**

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

Under denna period arbetade de med att:

- befästa statens grund
- undanröja grupper som försökte kapa revolutionen för egen vinning, såsom
 - **Abu Salama al-Khallal**
 - **Abu Muslim al-Khurasani**
- slå ned **talibiternas (Ahl al-Bayts)** anspråk, som abbasiderna hade lurat i början av revolutionen genom att låta dem tro att staten skulle bli deras

Det abbasidiska kalifatet under Harun al-Rashid

Harun al-Rashids kalifat räknas som början på **styrkans era** i det abbasidiska kalifatet. Denna period omfattar även:

- hans son **al-Ma'mun**
- därefter **al-Mu'tasim**
- och **al-Wathiq**

Denna epok kännetecknades av:

- en stark centralmakt
- administrativa reformer
- organisatoriska förbättringar
- stora militära erövringar
- att den islamiska staten blev världens enda supermakt
- att alla provinser lydde under kalifatet — **utom al-Andalus**, där 'Abd al-Rahman al-Dakhil upprättade ett umayyadiskt emirat som abbasiderna inte kunde röra

Trots styrkan var perioden fylld av uppror, men kalifatet lyckades slå ned de flesta. Vissa fortsatte dock genom hela statens historia.

Det inträffade också en stor intern maktkamp mellan bröderna:

- **al-Amin**, som stödde sig på araberna
- **al-Ma'mun**, som stödde sig på perserna

Kriget slutade med att al-Amin dödades och al-Ma'mun tog makten.

Den första abbasidiska eran

Kännetecken för den första abbasidiska perioden

Nästan fullständig persisk dominans över den militära och administrativa apparaten

När det abbasidiska kalifatet upprättades hade perserna — särskilt khorasanierna — den största rollen i dess grundande. Detta gav dem möjlighet att ta makten och inneha höga ämbeten. Abbasidernas starka lutning mot perserna och deras preferens för dem i civila och militära positioner väckte arabernas avsky. Araberna vände sig därför bort från abbasiderna, och hatet mot både abbasiderna och perserna — som tagit makten framför dem — spreds, eftersom abbasiderna litade på deras lojalitet. Detta ledde till uppror och konflikter i de islamiska länderna.

Som en följd av abbasidernas tydliga lutning mot perserna och den omsorg de gav dem, blev styrelsesystemet hos abbasiderna likt det som fanns i Persien under sasanidernas tid. Palmer säger i sin bok *Harun al-Rashid*:

”Eftersom abbasiderna var skyldiga sitt maktövertagande till det persiska inflytandet, var det naturligt att persiska idéer dominerade. Därför finner vi en persisk minister i spetsen för regeringen, och vi finner också att kalifatet styrs enligt samma system som sasanidernas imperium.”

Kaliferna tog även khorasaniska mawali som sin personliga livvakt, eftersom de litade på deras lojalitet. Dessa livvakter fick stort inflytande och behandlade folket hårt, likt sasanidiska kungar. Persiska kläder och hovseder spreds i det abbasidiska palatset.

Det var naturligt att abbasiderna lutade sig mot perserna, som hjälpt dem att grunda staten och kämpat mot deras fiender, umayyaderna. Denna lutning och det hat abbasiderna bar mot umayyaderna framträder tydligt i de tal som hölls av Dawud ibn ‘Ali, Abu Ja‘far al-Mansur och andra, där de prisade perserna och deras insatser för att upprätta det abbasidiska kalifatet.

Viziratet (ministerämbetet)

När kalifatet övergick till abbasiderna tog de över persiska styrelseformer, bland dem viziratet. Den första viziren var **Abu Salama al-Khallal**, men

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

viziratets struktur var ännu inte tydlig under hans tid.

Eftersom den abbasidiska missionen hade grundats av perser var det naturligt att vizirer under den första abbasidiska perioden var icke-araber, såsom:

- **Barmakiderna**
- **Banu Sahl**

Genom dessa vizirer fick viziratet sin slutliga form i slutet av den första abbasidiska perioden. Viziren var:

- kalifens högra hand
- hans ställföreträdare i styret
- den som utsåg guvernörer
- den som övervakade skatter
- den som förenade civil och militär makt
- den som gav råd till kalifen

Vizirerna undvek dock att kalla sig "vizir", trots att de utförde vizirens uppgifter. De spelade en avgörande roll i att organisera staten och sprida rättvisa och trygghet. Deras försiktighet berodde på att flera vizirer dödats av kaliferna. Detta hindrade dem dock inte från att anta statliga hederstitlar som:

- **'Imad al-Dawla**
- **'Izz al-Dawla**
- **Rukn al-Dawla**

Viziratet var starkt när kalifen var svag, och svagt när kalifen var stark. Under kalifen al-Muqtadir (295–320 H / 908–932 e.Kr.) försvagades viziratet kraftigt på grund av hans dåliga politik i att utse och avsätta vizirer. Under hans regeringstid utsågs **tolv vizirer**, vissa avsattes flera gånger. Viziratets auktoritet försvann, och vizirens roll reducerades till att närvara vid ceremonier, klädd i svart och bärande svärd och andra symboler.

Under Buyiderna och Seljukerna blev viziratet helt underställt **Amir al-Omara'**, som kontrollerade kalifatet, viziratet och staten.

Framväxten av skrivarna (al-kuttab)

När den islamiska staten expanderade under de rättleda kaliferna och omfattade många folk, behövdes ett administrativt system som

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

hanterade:

- brev från kalifen till vizirer, guvernörer och domare
- registrering av inkommande rapporter
- dokumentation i statliga departement (diwanerna)

Under umayyaderna och abbasiderna ökade behovet av skrivare, särskilt under den första abbasidiska perioden, då diwanerna blev fler och vizirens uppgifter bredare. Varje vizir behövde skrivare, och varje guvernör och ämbetsman behövde en eller flera skrivare.

Skrivarna stod under vizirens ledning. Många skrivare steg i rang och blev vizirer tack vare sin skicklighet och stilistiska förmåga.

Perserna dominerade skrivaryrket eftersom de hade stor skicklighet i skrivkonst, medan araberna var mer stolta över svärdet än pennan. Många abbasidiska skrivare följde sina persiska förfäders traditioner, även i klädsel. Deras breda bildning och kunskap om språk, litteratur, religion, filosofi, historia och geografi gjorde dem oundgängliga.

På grund av yrkets vikt skrevs många böcker för skrivarna, bland dem:

- **"Adab al-Katib"** av Ibn Qutayba
- **"Adab al-Katib"** av Abu Bakr al-Suli (en mer omfattande version)

‘Abd al-Hamid al-Katib gav rådet:

"Sträva, ni skrivare, efter alla slags kunskap och litteratur. Studera religionen, börja med Guds bok och arvsreglerna. Lär er arabiska, för den är era tungors kultur. Förbättra er handstil, för den är era skrifters prydnad. Memorera poesi, lär er dess betydelser, och känn till arabers och icke-arabers historia — det hjälper er i ert arbete. Försumma inte matematiken, för den behövs i skatteförvaltningen."

Skrivarna varierade efter diwanernas specialisering:

- skrivare av officiella brev
- skrivare av skatteärenden
- militärens skrivare
- polisens skrivare
- domstolens skrivare

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

Den viktigaste var **diwan al-rasa'il**, som motsvarade dagens utrikesministerium. Dess skrivare ansvarade för:

- statliga dekret
- diplomatiska brev
- officiella dokument
- korrespondens med kungar och härskare

Därför krävdes:

- stilistisk elegans
- bred kunskap
- god härkomst

Den första abbasidiska perioden producerade några av historiens främsta skrivare, såsom:

- **Yahya ibn Khalid al-Barmaki**
- **al-Fadl ibn al-Rabi'**
- **al-Fadl och al-Hasan ibn Sahl**
- **Ahmad ibn Yusuf**
- **Muhammad ibn 'Abd al-Malik al-Zayyat**
- **al-Hasan ibn Wahb**
- **Ahmad ibn al-Mudabbir**

Den vetenskapliga rörelsen

Den abbasidiska storhetstiden bevitnade en mycket stark och mångsidig vetenskaplig renässans. Nicholson talar om den kulturella upplysningen under den abbasidiska eran och säger:

”Den abbasidiska statens vidsträckta territorium, dess rikedomar och blomstrande handel hade en enorm inverkan på uppkomsten av en kulturell renässans som östern aldrig tidigare hade sett. Det verkade som om alla människor — från kalifen till den enklaste individ — plötsligt blivit kunskapssökare eller åtminstone litteraturens anhängare. Under den abbasidiska eran reste människor över tre kontinenter i jakt på kunskapens källor, för att återvända till sina länder som bin som bär honung till ivriga elever. De sammanställde sedan, tack vare sina stora ansträngningar, de verk som liknar encyklopedier och som spelade en avgörande roll i att föra dessa nya vetenskaper till oss på ett sätt som tidigare inte var tänkbart.”

Mawalıs engagemang i vetenskap

Det som särskilt fångar forskarens uppmärksamhet i den islamiska kulturens historia är att **majoriteten av dem som ägnade sig åt vetenskap var mawali**, särskilt perser. Arabiskan var det enda språket för kommunikation mellan muslimer fram till att mongolerna avskaffade det abbasidiska kalifatet i Bagdad på 600-talet hijri.

Indelningen av vetenskaperna

Muslimska lärda skilde mellan:

- **Vetenskaper kopplade till Koranen** → kallades *naqli* eller *shar'ı* (traditionella/religiösa vetenskaper)
- **Vetenskaper som araberna tog från andra civilisationer** → kallades *'aqli* eller *hikmi* (rationella/filosofiska vetenskaper), ibland "de främmande vetenskaperna" eller "de gamla vetenskaperna"

Traditionella vetenskaper inkluderade:

- Koranexeges (tafsir)
- Koranläsningar (qira'at)
- Hadith
- Fiqh
- Kalam
- Grammatik och språk
- Retorik
- Litteratur

Rationella vetenskaper inkluderade:

- Filosofi
- Geometri
- Astronomi
- Musik
- Medicin
- Kemi
- Historia
- Geografi

Under den första abbasidiska perioden ägnade sig människor åt religiösa vetenskaper. Teologer framträdde, och frågan om **Koranens skapelse** diskuterades. Kalifen al-Ma'mun ingrep i denna fråga och organiserade

debatter mellan lärda i sin närvaro. Folk kritiserade honom för att blanda sig i religiösa frågor och för att föredra 'Ali framför de andra rättleda kaliferna. Vissa menade att al-Ma'mun ville undanröja oenighet i religiösa frågor och ena umman. Han lutade åt **mu'taziliternas** lära, som byggde mer på förnuft än på text, och därför gav han deras anhängare stort inflytande i palatset.

A. De traditionella vetenskaperna

1. Koranläsningar (qira'at)

Abbasiderna ägnade sig åt qira'at, som är den första fasen av Koranens tolkning. Sju erkända läsarter etablerades, var och en kopplad till en imam. De flesta skillnaderna i läsning går tillbaka till pålitliga personer från den första generationen, såsom:

- Ibn 'Abbas
- 'A'isha
- Othman och hans son Aban
- 'Abd Allah ibn Mas'ud
- Ubayy ibn Ka'b

Bland de mest kända läsarna under den första abbasidiska perioden:

- Yahya ibn al-Harith al-Dhimari (d. 145 H)
- Hamza ibn Habib al-Zayyat (d. 156 H)
- Abu 'Abd al-Rahman al-Muqri' (d. 213 H)
- Khalaf ibn Hisham al-Bazzar (d. 229 H)

2. Tafsir (Koranexeges)

Tafsir utvecklades i två riktningar:

- **Tafsir bi-l-ma'thur** — baserad på Profetens och sahabas uttalanden
- **Tafsir bi-l-ra'y** — baserad på förnuft och tolkning, ofta använd av mu'taziliter och batini-grupper

Den första typen utvidgades med tiden genom att *ahl al-kitab* som konverterat till islam bidrog med uppgifter från Torah och Evangeliet, såsom:

- Ka'b al-Ahbar
- 'Abd Allah ibn Salam
- Ibn Jurayj

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

Eftersom hadith var centralt i den tidiga islamiska vetenskapen betraktades tafsir som en gren av hadith. Tafsir var då inte systematiskt ordnad efter suror, förutom den tafsir som tillskrivs Ibn ‘Abbas — även om många tvivlar på dess autenticitet.

Den systematiska tafsiren uppstod först under abbasiderna. Ibn al-Nadim berättar i *al-Fihrist* att al-Fara’ (d. 207 H) skrev *Ma‘ani al-Qur’an* på begäran av al-Hasan ibn Sahl, och att detta var det första verket av sitt slag.

Koranen blev därmed en källa till många vetenskaper:

- grammatik
- rättsvetenskap
- historia
- teologi

3. Hadith

Hadith är den näst viktigaste källan till islamisk lag efter Koranen. Studiet av Koranen ledde naturligt till utvecklingen av hadithvetenskaperna, eftersom hadith:

- förklarar det som Koranen uttrycker kortfattat
- tolkar det som är svårt att förstå

Profeten ﷺ förbjöd i början att skriva ned hadith för att undvika sammanblandning med Koranen:

”Skriv inte från mig något annat än Koranen. Den som skrivit något annat ska radera det.”

Den första organiserade nedteckningen av hadith skedde under kalifen Omar ibn ‘Abd al-‘Aziz, som beordrade:

”Samla Profetens hadither, för jag fruktar att kunskapen ska försvinna.”

Under 100-talet hijri började muslimer systematiskt skriva ned hadith. Under abbasiderna framträdde stora hadith-imamer:

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

- **Sufyan al-Thawri** (d. 161 H) — ”de troendes ledare i hadith”
- **Imam Malik** (d. 179 H) — författare till *al-Muwatta'*
- **Sufyan ibn Oyayna** (d. 198 H)
- **Imam Ahmad ibn Hanbal** (d. 241 H) — författare till *al-Musnad*

Under 200-talet hijri nådde hadithvetenskapen sin höjdpunkt. De sex stora samlingarna sammanställdes:

- Sahih al-Bukhari
- Sahih Muslim
- Sunan Ibn Majah
- Sunan Abi Dawud
- Jami' al-Tirmidhi
- Sunan al-Nasa'i

De mest autentiska är Bukhari och Muslim.

4. Fiqh

Skillnader i rättsliga tolkningar ledde till framväxten av flera rättsskolor. Fyra blev mest kända:

- **Maliks skola** — baserad på hadith och praxis i Medina
- **Abu Hanifas skola** — baserad på rationellt resonemang och analogi
- **al-Shafi'is skola** — en syntes av de två tidigare metoderna
- **Ahmad ibn Hanbals skola** — starkt baserad på hadith och försiktig med analogi

Framväxten av de rättsliga skolorna

Två rättsskolor framträdde inom fiqh:

- **Ahl al-hadith-skolan i Medina**, ledd av imam Malik, som byggde på omfattande överföring av profetisk sunnah.
- **Ahl al-ra'y-skolan i Irak**, ledd av imam Abu Hanifa al-Nu'man ibn Thabit, född i Kufa år 80 H / 700 e.Kr. och död i Bagdad år 150 H / 767 e.Kr.

Det sägs att han gjorde hajj vid sexton års ålder tillsammans med sin far och hörde 'Abd Allah ibn al-Harith — en av sahaba — berätta vad han hört från Profeten ﷺ. Det berättas också att han hörde Malik ibn Anas. Abu Hanifa arbetade vid sidan av sin kunskapssökande med handel; han sålde siden och satt på marknaderna, vilket gav honom stor erfarenhet och

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

insikt i människors affärer och transaktioner.

Abu Hanifa studerade fiqh i Kufas skola och tog kunskap från:

- ‘Ata’ ibn Abi Rabah
- Hisham ibn Orwa
- Nafi’, den frigivne slaven till ‘Abd Allah ibn Omar

Men han tog största delen av sin kunskap från sin lärare **Hammad ibn Abi Sulayman al-Ash‘ari**. Abu Hanifa var mycket strikt i att acceptera hadith och undersökte noggrant dess kedjor och berättare.

Inga fiqh-böcker av Abu Hanifa har nått oss, men Ibn al-Nadim nämner bland hans verk:

- *al-Fiqh al-Akbar* — om troslära
- hans brev till al-Busti
- *al-Radd ‘ala al-Qadariyya*
- *al-‘Ilm barran wa-bahran sharqan wa-gharban bu‘dan wa-qurban*

Bland de stora juristerna i denna tid fanns **Malik ibn Anas**, som levde hela sitt liv i Medina. Det berättas att han lärde sig koranläsning av Nafi’ ibn Abi Nu‘aym, tog kunskap från Rabi‘a al-Ra’y och hörde hadith från många av Medinas lärda, såsom Ibn Shihab al-Zuhri och Nafi’, den frigivne slaven till Ibn Omar. Al-Awza‘i berättade från honom.

En av de mest kända imamerna i denna tid var **Abu ‘Abd Allah Muhammad ibn Idris al-Shafi‘i**, som förenade hadith-skolan och ra’y-skolan genom sin stora intelligens och förmåga till innovation. Han var den första som talade om *usul al-fiqh* och lade dess grundprinciper. Al-Shafi‘i visade stor vördnad för Profetens hadith; när han ville berätta hadith gjorde han wudu, satte sig på sin bädd, kammade sitt skägg och satt med värdighet och respekt.

Ahmad ibn Hanbal sade om honom:

”Jag kände inte till hadithens abrogerande och abrogerade förrän jag satt med al-Shafi‘i.”

‘Abd Allah ibn Ahmad ibn Hanbal sade: ”Jag frågade min far: ‘Vad var al-Shafi‘i för man? Jag hör dig ofta be för honom.’ Han svarade: ‘Min son, al-Shafi‘i var som solen för världen och som hälsan för kroppen — finns det något som kan ersätta dessa två?’”

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

Bland dessa imamer fanns också **Ahmad ibn Hanbal**, om vilken al-Shafi'i sade när han lämnade Bagdad för Egypten:

”Jag lämnade Bagdad och efterlämnade ingen där som var mer gudfruktig eller mer lärd än Ibn Hanbal.”

Hans rättsskola har få anhängare, främst i al-Sham, Najd och Bahrain. Hans samtida vittnade om hans unika asketism, fromhet och gudsfruktan. Hans ståndaktighet i frågan om Koranens skapelse visar hans styrka och fasta tro.

Bland juristerna i denna tid fanns också **Abu Yusuf** (d. 182 H / 798 e.Kr.), som var domare under al-Mahdi, al-Hadi och al-Rashid. Under al-Rashid var han *Qadi al-Qudat* (domarnas domare). Han var en av Abu Hanifas främsta elever och spred hans skola efter att ha blivit domare i Bagdad. Bland hans verk finns *Kitab al-Kharaj*, skrivet för al-Rashid, där han behandlar statens viktigaste finansiella frågor — något endast möjligt för någon med hans position, närhet till kaliferna och djupa fiqh-kunskap.

Bland de kända juristerna fanns också **al-Layth ibn Sa'd** i Egypten. Lärda prisade hans kunskap. Al-Shafi'i sade:

”Al-Layth är mer lärd än Malik, men hans elever tog inte vara på honom.”

Ibn Wahb sade:

”Vi har aldrig sett någon mer lärd än al-Layth.” (d. 157 H / 774 e.Kr.)

5. Kalam

Bland de vetenskaper som abbasiderna ägnade sig åt fanns **kalam**, vilket syftar på argument och resonemang formulerade på logiskt eller dialektiskt sätt för att försvara den teologiska ståndpunkten hos den som talar. De som ägnade sig åt denna vetenskap kallades *mutakallimun*.

Termen användes först om dem som arbetade med trosfrågor, men kom senare att användas om dem som motsatte sig mu'taziliterna och följde

Ahl al-Sunnah wa-l-Jama‘ah.

Och som en följd av detta...

Som en följd av detta började varje grupp försvara sin troslära och försöka motbevisa de argument som framfördes av deras motståndare. Debatter hölls mellan teologerna (*al-mutakallimun*) i kalifernas palats, i religiösa institutioner som moskéer och i icke-religiösa institutioner som *Bayt al-Hikma* (Visdomens hus). Bland de mest kända teologerna fanns:

- Wasil ibn ‘Ata’
- Abu al-Hudhayl al-‘Allaf
- Ibrahim al-Nazzam
- ‘Amr ibn Bahr al-Jahiz
- Bishr ibn Ghiyath
- Thumama ibn Ashras

Under al-Ma’muns tid framträdde en grupp av stora lärda och teologer som behandlade troslärens grunder och dogmer, och som använde sitt förnuft i sina studier. Detta ledde till uppkomsten av trosuppfattningar som skilde sig från den allmänna muslimska tron och från majoriteten av de lärda som var kända som *Ahl al-Hadith*. Teologerna förlitade sig i sina diskussioner mer på förnuftet än på de religiösa texterna.

Al-Ma’mun lutade åt den felaktiga mu‘tazilitiska läran, som byggde på att avvisa den religiösa texten och sätta förnuftet över den. Han närmade sig anhängarna av denna lära, vilket gav dem stort inflytande i kalifpalatset i Bagdad. Han stödde dem i deras åsikt att **Koranen är skapad**, vilket är en vilseledande innovation. Han använde statens makt för att tvinga människor att säga att Koranen är skapad — kanske på grund av hans felaktiga trosuppfattning, eller kanske för att distrahera folket från politiska frågor och från att hålla härskarna ansvariga, enligt vissa forskare.

Sammanfattningsvis: vissa kalifer under den första abbasidiska perioden — såsom al-Ma’mun, al-Mu‘tasim och al-Wathiq — uppmuntrade vissa filosofiska idéer och rationella studier i religiösa frågor. Dessa kalifer föll i samma misstag som romarna tidigare gjort: de antog vissa av dessa idéer, förföljde dem som motsatte sig dem och stödde teologerna i deras ståndpunkter, särskilt i frågan om **Koranens skapelse**, som upptog kaliferna och teologerna i ungefär femton år (218–232 H / 833–847 e.Kr.).

6. Grammatik (al-nahw)

Grammatiken uppstod i Basra och Kufa, som blev två av de viktigaste kulturella centra under det första århundradet hijri. I dessa städer bodde arabiska grupper från olika stammar med olika dialekter, samt tusentals hantverkare och mawali som talade persiska. Detta ledde till att det arabiska språket utsattes för betydande påverkan, vilket gjorde det nödvändigt att korrigeras språket för att skydda Koranen från förvanskning.

Abu al-Aswad al-Du'ali var den förste som arbetade med grammatik under umayyaderna. Det sägs att han tog grunderna för denna vetenskap från 'Ali ibn Abi Talib må Allah vara nöjd med honom.

Framstående grammatiklärda i Basra under den första abbasidiska perioden:

- Abu 'Amr ibn al-'Ala' (d. 153 H / 770 e.Kr.)
- al-Khalil ibn Ahmad (d. 174 H / 791 e.Kr.) — grundare av prosodin och författare till *Kitab al-'Ayn*, det första arabiska lexikonet
- Sibawayh — författare till *Kitab Sibawayh*, den viktigaste grammatikboken
- al-Mubarrad — författare till *al-Kamil*

Framstående grammatiklärda i Kufa:

- al-Kisa'i — som Harun al-Rashid anförtrodde undervisningen av sina söner al-Amin och al-Ma'mun
- al-Fara' (d. 207 H / 823 e.Kr.) — en av de främsta kufiska grammatiklärda

al-Ru'asi (d. 235 H / 850 e.Kr.) räknas som grundaren av Kufas grammatikskola. Kufalärda fokuserade särskilt på morfologi och överträffade basralärda inom detta område.

När Bagdad grundades och den vetenskapliga rörelsen flyttade dit uppstod en ny grammatikskola som stod mellan Basra och Kufa. Abbasidiska kalifer uppmuntrade grammatiska debatter mellan skolorna. Den mest berömda var debatten mellan:

- **al-Kisa'i** (Kufa)
- **Sibawayh** (Basra)

al-Kisa'i segrade, vilket stärkte Kufaskolan i Bagdad. Rivaliteten mellan

skolorna bidrog till att grammatikvetenskapen utvecklades och förfinades.

7. Litteratur (adab)

Den abbasidiska eran bevittrade en enorm revolution inom poesin. Många poeter framträdde och utvecklade nya teman, idéer, stilar och uttryck, så att de överträffade tidigare poeter från den islamiska, övergångs- och förislamiska perioden. Nya poetiska genrer uppstod, medan andra försvagades:

- politisk poesi minskade
- riddar- och kärlekspoesi av den kyskare typen försvagades
- lovpoesi och elegier stärktes
- visdomspoesi ökade
- asketisk, sufisk, filosofisk, didaktisk och narrativ poesi uppstod

Senare poeter överdrev i användningen av retoriska figurer som allitteration och antites och ägnade stor uppmärksamhet åt språklig utsmyckning.

Den litterära rörelsen blomstrade tack vare:

- kulturell blandning mellan olika folk
- översättningsrörelsen
- politiska och religiösa konflikter
- kalifernas och härskarnas stöd till poeter

Bland de mest framstående poeterna fanns:

- Bashshar ibn Burd (d. 168 H / 785 e.Kr.)
- Abu Nuwas (d. 198 H / 814 e.Kr.)
- Abu Tammam (d. 228 H / 843 e.Kr.)

(A) Poesi

Poesin fick större uppmärksamhet än någon annan litterär genre, eftersom araberna betraktade poesin som "arabernas register". Poesi och litteratur överfördes muntligt sedan förislamisk tid, även om mycket gått förlorat. Under den abbasidiska perioden sammanställdes viktiga samlingar av förislamisk poesi:

- **al-Mu'allaqat** — sju långa dikter av berömda förislamiska poeter, sammanställda av Hammad al-Rawiya
- **al-Mufaddaliyyat** — sammanställda av al-Mufaddal al-Ḍabbi

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

- **al-Asma‘iyyat** — sammanställda av al-Asma‘i
- **Diwan al-Hamasa** — av Abu Tammam
- **Tabaqat al-Shu‘ara’** — av Ibn Sallam

Religiösa grupper som shi‘a och mu‘tazila hade poeter som försvarade sina idéer och uppmuntrade sina anhängare att stå emot förföljelse.

De abbasidiska segrarna över romarna inspirerade många poeter att skriva hyllningsdikter. Exempel:

- Abu al-‘Atahiya efter Harun al-Rashids seger i Herakleia
- Abu Tammams berömda dikt om al-Mu‘tasims seger i ‘Ammuriya

(B) Prosa

Prosan var lika rik som poesin. Under den tidiga islamiska perioden var prosan enkel och direkt, i form av:

- brev
- tal
- hadither
- ordspråk
- berättelser

Med den sociala och intellektuella utvecklingen blev prosan mer varierad och avancerad. Skrivarkonsten utvecklades, och bland de mest framstående fanns:

- **‘Abd al-Hamid al-Katib** — kallad ”skrivarkonstens mästare”
 - Man sade: ”Skrivarkonsten började med ‘Abd al-Hamid och slutade med Ibn al-‘Amid.”

Rörelsen för arabisering, översättning och författande

Arabisering: att överföra böcker och texter från ett främmande språk till arabiska. **Översättning:** att överföra böcker från ett språk till ett annat.

Under al-Ma’muns tid (vetenskapens blomstringstid) blev Bagdad den största kunskaps- och kulturens fyrbåk i medeltiden. Arabisering skedde från alla språk, och varje översättare fick som belöning **sin vikt i guld** för varje bok han översatte.

När al-Ma’mun besegrade Teofilos, den bysantinske kejsaren, år 215 H / 831 e.Kr., fick han veta att grekerna hade samlat filosofiböcker från

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

biblioteken och kastat dem i källare när kristendomen spreds i deras land. Al-Ma'mun bad Teofilos att ge honom dessa böcker i stället för den tribut han hade ålagt honom. Teofilos accepterade detta och ansåg det vara en stor vinst för sitt folk, eftersom de därmed befriades från "den fördärliga grekiska filosofin".

Al-Ma'mun ansåg däremot att detta var en stor välsignelse — men i verkligheten blev det en **stor skada för muslimerna**, eftersom dessa böcker ledde till att muslimerna upptogs av meningslöst filosofiskt käbbel och förde in hedniska trosuppfattningar i islam, såsom:

- läran om gudomlig inkarnation
- enhet mellan Gud och skapelsen
- läran om de tio intellekten
- och andra idéer från icke-islamska religioners filosofer

Bland översättarna under denna period fanns:

- Hunayn ibn Ishaq (översättarnas mästare)
- Thabit ibn Qurra
- al-Hajjaj ibn Matar

Abbasidiska kalifatets svaghet och fall

Detta var situationen under abbasidernas styrkeperiod. Men i svaghetsperioden — som omfattar resten av kaliferna fram till Bagdads fall på mongolernas händer och kalifen al-Must'asims död år 656 H / 1258 e.Kr. — förändrades allt.

De viktigaste kännetecknen för svaghetsperioden

1. Turkiska befälhavares och soldaters dominans över kaliferna

Under den första styrkeperioden fanns ingen militär makt som kunde dominera kalifen. Om någon befälhavare försökte ta makten, slogs han snabbt ned — som skedde med:

- 'Abd Allah ibn 'Ali
- Abu Muslim al-Khurasani

Endast en stat uppstod då: **Aghlabidernas stat i Tunisien**, som abbasiderna tolererade för att den skulle stå emot:

- kharijaternas stater i Tahart och Sijilmasa

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

- idrisidernas stat i Marocko
- umayyadernas stat i al-Andalus

När al-Ma'mun märkte att vissa befälhavare blivit för mäktiga, bad han sin bror al-Mu'tasim att hämta **turkiska soldater** från Transoxanien som slavar (mamluker). De var ännu inte fördärvade av stadslivet och kunde tränas militärt för att:

- skydda gränserna
- slå ned interna uppror
- vara lojala mot kalifen

Turkarna kom i stora skaror till Bagdad, och invånarna klagade över dem. När de blev soldater med inflytande började deras övergrepp öka. Konflikter uppstod mellan dem och Bagdads befolkning, vilket tvingade al-Mu'tasim att bygga **Samarra'** och flytta dem dit.

Med tiden blev turkarna så mäktiga att de:

- fick egna befälhavare som al-Afshin, Bugha och Wasif
- ökade sitt inflytande över staten
- till slut konspirerade med al-Muntasir för att döda hans far, kalifen al-Mutawakkil, år 247 H / 862 e.Kr.

Därefter blev kalifen bara en symbol, medan turkarna styrde allt. En poet beskrev kalifen:

"En kalif i en bur mellan Wasif och Bugha — han säger vad de säger åt honom, som en papegoja."

Styrandet skedde med svärd, inte med råd; med piska, inte med visdom. Folket tvingades lyda, oavsett om det var rätt eller fel. En poet sade:

"Må Gud belöna den turkiska gruppen — de gjorde tidens olyckor till svärd. De dödade kalifen Ahmad ibn Muhammad — och klädde alla människor i rädsla."

När detta skedde förlorade folket:

- trygghet
- egendom

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

- heder
- frihet
- värdighet

Och när en nation förlorar dessa, förlorar den sin styrka och förmåga att kämpa.

Detta är vad yttre fiender önskar — och vad inre tyranner skapar.

2. Samhällets försjunkning i lyx

Under den första abbasidiska perioden expanderade staten enormt och blev mycket rik. Detta ledde till:

- lyxliv
- överflöd
- palats, trädgårdar och slavinnor
- musik och underhållning i stället för jihad
- att sångare blev mer berömda än lärda
- att kärleken till världen dominerade hjärtan

När detta sker:

- upphör erövringarna
- folket blir bekvämt
- staten faller

En motrörelse uppstod — asketism — ledd av poeter som Abu al-‘Atahiya. Men fördärvet var starkare och svepte över staten, precis som det tidigare hade gjort med det persiska imperiet.

3. Shu‘ubiyya-rörelsens uppsving

Shu‘ubiyya var en rörelse som:

- var fientlig mot araber
- föredrog icke-araber framför dem

Den uppstod när många perser, turkar och nabatéer kom in i den islamiska staten. Detta skapade konflikter mellan:

- araber (statens grundare)
- icke-araber (nykonverterade)

Och även mellan araberna själva:

- Qays vs. Yemen

Trots att Koranen säger:

{Vi har skapat er till folk och stammar för att ni ska lära känna varandra. Den mest ädle av er hos Gud är den mest gudfruktige.} (al-Hujurat 13)

Och:

{De troende är bröder.} (al-Hujurat 10)

Profeten ﷺ sade i avskedspredikan:

”Gud har avlägsnat från er högmodet från jahiliyya och stolthet över förfäder. Ingen arab är bättre än en icke-arab utom genom gudsfruktan. Ni är alla från Adam, och Adam är från jord.”

Islam kom för att avskaffa nationalism, men vissa försökte återuppliva den. Shu‘ubiyya-anhängare skrev böcker, tal och berättelser som förhärligade icke-araber och kritiserade araber. Araberna svarade mildare för att inte stöta bort dem, eftersom målet var att ena folket, inte splittra det.

4 – De separatistiska rörelserna

Den första abbasidiska perioden passerade medan muslimerna fortfarande hade **en enda stat**, och alla följde **en enda kalif**. Även om det fanns provinser som inte erkände den sittande kalifen eller som skilde sig från honom i större eller mindre grad, kunde dessa betraktas som **emirat i tillfällig konflikt** med kalifen. Exempel:

- **Det umayyadiska riket i al-Andalus**
- Två kharijitiska stater i Maghreb al-Awsat omkring år 140 H / 758 e.Kr.:
 - Ibaditernas stat i *Tahart*
 - Sufriternas stat i *Sijilmasa*

Trots att kharijiterna teologiskt skiljer sig från Ahl al-Sunnah — de anser att den som inte följer deras åsikt är otrogen — **utropade inte heller dessa två emirater något kalifat**.

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

År 172 H / 789 e.Kr. grundades **Idrisidernas stat** i Marocko av Idris ibn ‘Abd Allah ibn al-Hasan. Han hade överlevt slaget vid *Fakh* år 169 H / 786 e.Kr., där många av hans släktingar dödades. Han flydde av rädsla för abbasiderna. Trots detta, när han lyckades etablera sin stat, **utropade han sig inte till kalif**.

År 184 H / 800 e.Kr. grundades **Aghlabidernas stat** i Tunisien. Den förblev formellt under abbasiderna och betraktades som en abbasidisk provins, även om dess styre var ärftligt.

Separatistiska stater under abbasidernas svaghetsperiod

Under den långa svaghetsperioden uppstod många stater i östra delen av den islamiska världen, utöver dem i väst. Bland dessa:

I östra delen av den islamiska världen:

- **Tahiridernas stat** (205–259 H / 821–872 e.Kr.)
- **Saffaridernas stat** (254–298 H / 868–911 e.Kr.)
- **Samanidernas stat** (261–389 H / 875–999 e.Kr.)

I västra delen, särskilt i Egypten:

- **Tulunidernas stat** (254–292 H / 868–904 e.Kr.)
- **Ikhshididernas stat** (323–358 H / 934–968 e.Kr.)
- **Fatimidernas stat** i Maghreb och Egypten (297–567 H / 909–1171 e.Kr.)

I den centrala delen av den islamiska världen:

- **Hamdanidernas stat** i Mosul (317–380 H / 929–990 e.Kr.)
- **Hamdanidernas stat** i Aleppo (333–394 H / 944–1003 e.Kr.)

Orsakerna till dessa småstaters uppkomst

Förekomsten av dessa småstater berodde på:

- **abbasidernas svaghet**
- att småstaterna i sig **ökade svagheten**
- **svag tro** i människors hjärtan
- att islamisk tanke och förståelse försvagades
- bristande förståelse för islams natur i fråga om jihad
- att människor följde vilseledande ledare som påstod sig tillhöra Ahl al-Bayt

En koncentrerad översikt över det abbasidiska kalifatet

- okunnighet, som i sin tur är ett tecken på svag tro

Allt detta ledde till:

- att det fanns **flera kalifer** i den islamiska världen
- att många stater bröt sig loss från kalifatet

Guds lagar förändras inte

Guds lagar förändras inte och gör inga undantag. Därför måste dessa lagar tillämpas även på det abbasidiska kalifatet, som avvek från den islamiska vägen redan från första dagen.

Dessa lagar manifesterades genom **tatarernas (mongolernas) invasion**, då de med brutalitet svepte över kalifatets länder tills de belägrade Bagdad. Under tiden var kalifen upptagen med nöjen och slavinnors dans, och han litade på förrädare som **den shiitiska viziren Ibn al-'Alqami**, som samarbetade med Hülegü mot muslimerna.

Slutet blev tragiskt: Bagdad plundrades i **fyrtio dagar**, och **en miljon människor dödades**, inklusive:

- lärda
- imamer
- stridande ledare
- framstående personer
- stora köpmän

Till slut dödades kalifen al-Must'asim själv genom att trampas ihjäl.

Detta var ett slut som passade en stat som byggts på att spilla muslimers blod och som ägnat större delen av sin tid åt nöjen och utsvävningar.

Lärdomen för muslimer

Vi muslimer måste lära oss av denna historia:

- stater byggs på **tro, rättvisa** och **strävan för Guds skull**
- inte på nöjen och fördärv

Må Allah återge oss vår ära — Han är den som förmår allt.